

OSMANLI – İRAN ARASINDA KASR-I ŞİRİN BARIŞ ANTLAŞMASI (1639)

Kılıç, R. (2001). Osmanlı-İran arasında Kasr-ı Şirin barış antlaşması (1639). Türk Kültürü, YIL XXXIX, S. 460, Ankara, ss. 479-493.

Prof.Dr Remzi Kılıç

Niğde Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi

Osmanlılar ile Safevîler arasında 1618'de varılan Serav Barış Antlaşmasından sonra, henüz beş yıl kadar bir süre geçmişti. Bu esnâda Osmanlı Devleti hanedanlık tahtında bir takım değişiklikler cereyan etmiştir Sultan I. Ahmedin vefatı (1617), peşinden I. Mustafanın padişah olması (1617) ve O'nun tekrar tahttan indirilmesi, Genç (II.) Osmanın padişah olması (1618-1622), bu genç hükümdarın tahttan indirilmesi ve hunharca katledilmesi hâdiseleri olmuştu. Bununla beraber, bazı veziriâzam, vezir, paşa, beylerbeyi, şeyhül-islam, kadı asker, sancak beyinin azledilmesi, öldürülmesi veya tutuklanması gibi devlet kadrosunda ciddi değişiklikler meydana gelmişti.

Osmanlı Devleti padişahlık tahtına, 14 Zilkâde 1032/ 10 Eylül 1623 tarihinde, Sultan IV. Murad hükümdar olarak geçmiştir. 27 Temmuz 1612 tarihinde doğmuş olan IV. Murad, henüz padişah olduğunda on iki yaşında bulunuyordu. Devletin idaresi pratikte Veziriâzam Kemânkeş Ali Paşa ile Padişah'ın annesi Mâhpeyker Sultan eline geçmiştir .

Osmanlıların rakibi olan Safevîler, ortaya çıktıkları 1499'dan beri yüz yirmi beş yıllık devlet olmuşlardı. Safevî Devleti Şahı I. Abbas, 1587den bu tarafa otuz altı yıldır, engin bir devlet tecrübesine ve son derece çağın gereklerine göre dizayn edilmiş modern bir orduya sahipti. Osmanlı Devleti

yönetimindeki değişiklikleri ve olumsuz gelişmeleri dikkatli bir şekilde adım adım izliyordu. Osmanlı Devleti'inde bir yığın tecrübeli devlet adamları şu veya bu şekilde öldürülmüş yahut azledilmiş, Osmanlı ülkesi tahtı bir çocuğa bırakılmış, dahili ve harici bir çok sıkıntı içerisinde Osmanlı hükümeti zaafa uğratılmıştı.

Şah I. Abbas (1587-1629), uzun süren iktidarı sırasında Safevi ordusunu top ve tüfenk ile teknolojik donanım ve modernizasyona kavuşturmuştur. Şah İsmail'den bu tarafa devam eden süvari Türkmen birliklerinden oluşan Safevi ordusu yerine, Ermeni, Gürcü, Fars ve Tat Hıristiyan ve farklı inanç topluluklarından oluşan insanlarla bir nevi devşirme yöntemiyle yepyeni bir ordu kurmuştur . Ayrıca Safevi Devleti'nin merkezi Tebriz'den Kazvin'e nakledildikten sonra Safevi Devleti Türk-Türkmen geleneği ve teşkilatlanması yerine, Fars kültürünün tesiriyle Sasani-İrani bir yapı kazanmaya başlamıştı. Şah I. Abbas siyasi iktidarı ve hakimiyeti uğruna Osmanlı Devleti'ne karşı, Papalık ve Avrupa-Hıristiyan dünyasıyla işbirliği yapmaktan ve İngiliz Sherely kardeşler desteği ile ordusunu modernize ederek, ülkesinde Hıristiyanlık'ın nüfuz kazanmasına imkan sağlamaktan çekinmemiştir.

Şah I. Abbas gücünü toparlayıp, Anadolu'da ortaya çıkan Celali isyanlarını fırsat bilerek, Safevîlerin 1590'da İstanbul Antlaşması ile Osmanlılara terk ettiği Revan, Tebriz, Şemahı, Tiflis, Çıldır, Kars, Ereş gibi önemli merkez kalelerine 1603 yılından itibaren ansızın saldırıya geçmiştir. Uzun süren savaşlar dolayısıyla hem İran cephesinde hem de Avusturya-Macaristan cephesinde yıpranmış olan Osmanlı kuvvetlerinin zayıflığı ve yılgınlığı, diğer taraftan çocuk yaşta Osmanlı padişahlık tahtına oturmuş olan Sultan I. Ahmed (1603-1617), Sultan IV.Murad (1623-1640) ve aradaki iç kargaşa ve iktidar kavgaları dönemi de Şah I. Abbas'ın ekmeğine yağ sürmüştür.

1578de Safevî hanedanlığında ortaya çıkan kargaşayı değerlendiren Osmanlı hükümeti, nasıl İran üzerine sefer açmışsa, belki bu defa da Safevî Şahı I. Abbas Osmanlı ülkesine saldırıya geçebilirdi. Ancak arada 1618de

pekiştirilen Serav Barış Antlaşması vardı.

Aslında Osmanlı hakimiyetinde bulunan Anadolu Türkmenleri ile Safevîler hükümrانlığında olan Azerbaycan ve İran Türkleri, birbirleriyle savaşmak, karşı karşıya gelmek, birbirlerini öldürmek istemiyorlardı. Aradaki siyâsi iktidar veya hakimiyet kavgası her iki devleti de oldukça yıpratmıştı. Uzun süren Osmanlı-Safevî savaşları halkta ve askerde yılgınlık oluşturmuştu.

Osmanlı-Safevî gerginliği, dinî-mezhebî bir sürtüşmeyi de başlangıcından itibaren taşıyarak gelmişti. Her iki devlet yöneticileri için de, asıl hedef Türk nüfusu ve Anadolu üzerinde kalıcı bir hakimiyet tesis etmektir, diyebiliriz. Burada Kasr-ı Şirin Barış Antlaşması öncesi, iki devlet arasındaki gelişmeleri ortaya koymalıyız.

1- Bağdad Meselesi:

Şah Abbas, cediti Şah İsmail (1501-1524) ve Şah Tahmasbın (1524-1576) davalarını çok iyi temsil ediyordu. Şiî akidesini benimsemiş, hakimiyetini Azerbaycan, Gürcistandan sonra güneye Bağdad, Musul, Basra gibi büyük vilayetlere doğru genişletmek arzusundaydı. Uzun süren saltanatı, O'na tecrübeyle birlikte, siyâsî fırsatçılığı da kazandırmıştı.

Osmanlı Devletinde Genç Osman fâciasının (1622) bir neticesi olarak, İstanbulda sık sık askerî ayaklanmalar cereyan ederken, devletin uzak vilayetlerinde de bir takım karışıklıklar olmaktaydı. Erzurumda Genç Osmanın kanını dava eden Abaza Mehmed Paşanın isyan hareketi devam ederken, Bağdadda mülkî ve askerî zümreler arasında doğan itilâf büyümüştür. Nâimanın tahtgâhı-hulefây-ı kirâm ve burc-ı evliyâ-i izâm olarak tavsîf ettiği Bağdadda o sırada Yusuf Paşa adında bir vezir valilik yapıyordu. Sayıları on iki bin olan yerli kullar ile kale azaplarından oluşan askere de Bekir Subaşı kumandanlık etmekteydi .

Bağdad Beylerbeyisi Yusuf Paşa, Bekir Subaşı yanında, iç kaleye çekilmiş, her işten elini çekmiş, yönetimi adetâ Bekir Subaşıya bırakmış, kendisi O'nun yanında bir gölge gibi kalmıştır. Bekir Subaşı askerî işleri eline almış, kendi adamlarını çorbacı ve gedikçi yapmıştır. Bekir Subaşının

nüfuzu, Yusuf Paşa ile arasının açılmasına sebep olmuştur. 1534 yılında Kanuni Sultan Süleymanın fethinden itibaren 1623 yılına kadar seksen dokuz yıldır Osmanlı hakimiyetinde olan Bağdad, İran ve Basra üzerinde kontrolü sağlayan Irak bölgesinin en önemli merkezi idi. Ayrıca yüzyıllarca Abbasî halifeliğine başkentlik yapmış büyük bir şehirdi. Böyle bir merkezin Osmanlılar'da bulunması büyük bir kıymet ifade ederken, 1600 yıllarının başından itibaren bir taraftan Safevîlerin Osmanlı şehirlerini işgal etmeleri, bir taraftan Celâli isyanları ile devlet otoritesinin zaafa uğramış olması, Bağdadda bulunan Osmanlı valisinin ve subaşısının arasının açılmasına olumsuz yönde etki yapmıştır, diyebiliriz.

Bir gün Bekir Subaşı (askerî komutan) asi bir aşiret üzerine Bağdaddan çıkınca, Yusuf paşa bunu fırsat bilerek Mehmed Kanber Ağa adlı azaplar yüzbaşısını elde ederek, Bekir Subaşının ailesini imhâ ettirip, Bekir Subaşıya karşı şehre sokmamak için tertibât alır. Bekir Subaşı bu durumu oğlu Derviş Mehmed Ağadan haber alır. Bekir Subaşı emrindeki asker ile Mehmed Kanber Ağayı mağlup ederek iç kaleye çekilmek zorunda bırakır. Askerin çoğu Bekir Subaşının emrinde ve yanında olduğu için Yusuf Paşa ve Mehmed Kanber Yüzbaşı iç kalede savunmada kalırlar. Yusuf Paşa iç kalede mazgaldan hareketi idare ederken aldığı kaza kurşunuyla ölür. Bekir Subaşı, Kanber Ağayı iki oğlu ile yakalatıp, Dicle üstünde bir kayığa bindirtip üzerlerine nefte döktürüp bunları yaktırarak idam eder. Bağdaddaki bütün muhalifleri kılıçtan geçiren Bekir Subaşı, uydurma bir fermanla Bağdad valiliğinin kendisine verildiğini ilan etmiştir .

Bekir Subaşı, İstanbula gönderdiği arıza ile Bağdad Beylerbeyliği'nin kendisine verilmesini istemiştir(1623). Fakat, O'nun bu isteği kabul edilmeyerek, Bağdad Beylerbeyliği'ne Diyarbakır eski valisi Süleyman Paşa tayin edilir. Süleyman Paşanın vilayet idaresini teslim almak için gönderdiği "mütesellim ve paşa" şehre sokulmaz. Bunun üzerine Diyarbakır Valisi Hafız Ahmed Paşa Bağdadı Bekir Subaşıdan almak üzere Serasker olarak görevlendirilir. Hafız Ahmed Paşa önemli bir kuvvetle gelerek Bağdadı kuşatmıştır. Durumun

tehlikeye girdiğini, valiliğin de suya düştüğünü gören Bekir Subaşı, Şah Abbasa haber gönderip, Safevîlere tabi olmak istediğini ve şehri teslim edeceğini bildirmiştir. Bu haberi büyük bir memnuniyet içerisinde karşılayan Şah Abbas, iştahı kabararak otuz bin kişilik bir kuvvetle yola çıkmıştır. Bu vesile ile Irak kıtasını ülkesine katmak, Şiîliğin Makâmât-ı mubarekesi olan Necefle Kerbelâyı Sünnîlerden kurtaracağı için Bekir Subaşının teklifini kabul edip, kendisine on iki dilimli bir Şiî tâcıyla, bir valilik menşûru vermek üzere Hemedan valisi Safi Kulu Hanı üç yüz kişilik bir heyetle Bağdadın anahtarlarının teslim alınması için önden göndermiştir .

Safi Kulu Hanın Bağdada geldiğini gören Osmanlı Seraskeri Hafız Ahmed Paşa, Bekir Subaşıya Rakkanın beylerbeyiliğini teklif etmişse de kabul ettirememiştir. Bekir Subaşı, İran elçilerini kabul edip, Bağdadın Safevîlere katılmış olduğunu ilan edince, Hafız Ahmed Paşa, Bağdad Beylerbeyliği menşûrunu Bekir Subaşıya göndermiştir. Bu durum karşısında "Bekir Paşa" olarak Bağdad Beylerbeyisi olan subaşı, Safevî elçilerine teşekkür ederek Padişahım günahımı afv ile Bağdad eyâletini bize verdi. Varın gidin Şahınıza bildirin, öyle ki Bağdad üzerine asker göndere, vermek ihtimalim yoktur, sonra nâdim olur deyip, Şahın gönderdiği tâcı önlerinde tekmelemiştir. Hatta karşı çıkan İranlıları öldürüp kale bendine cesetlerini astırmıştır (1623).

Bundan sonra Karçakay Hanla diğer bir kısım Safevî ümerâsı İran öncü kuvvetleri olarak gelip, Bağdadı kuşatma altına almışlardır. Bekir Paşa itimatsızlığı sebebiyle, beylerbeyi olduktan sonra Hafız Ahmed Paşanın Diyarbakıra çekilmesini istemişti. Şah Abbas otuz bin kişilik büyük bir kuvvetle üç ay Bağdadı kuşatmış, Bekir Paşa, binbir güçlük ve kıtlık içerisinde Bağdadı savunmuştur . Bekir Paşanın emrindeki asker ve subaylar Bağdaddan firar etmeye başlamışlar. Kaçan subayları elde eden Şah Abbas, bunlarla Bekir Paşanın oğlu ve iç kale kumandanı Derviş Mehmede haber gönderip, kapıyı Safevi kuvvetlerine açarsa Bağdad valiliğinin kendisine verileceğini bildirmişti. Babasına ihanet etmekte tereddüt göstermeyen Derviş Mehmed bir gece Şahın askerlerini şehre aldı. Başta

Bekir Paşa olmak üzere Sünnî halktan bir çoğu büyük işkencelerle öldürülmüştür. Şah Abbas, Derviş Mehmedi Babasına bu denli ihanet eden adamın bana ne hayrı olacak diyerek önce Horasana sürmüş sonra da öldürtmüştür. Böylece ihanetinin cezasını hayatıyla ödemiştir . Şah Abbas, Bağdad valiliğine Safi Kulu Hanı tayin etmiş, Karçakay Hanı da Musul ve Kerkük havalisini işgale göndermiştir. Musul ve Kerkük kısa zamanda İran kuvvetlerinin eline geçmişse de, Küçük Ahmed isminde bir sipahi Musul ve Kerkükü geri ele geçirerek Osmanlı hakimiyetine dahil etmiştir.

Diyarbakır, Safevi kuvvetlerinin gelme ihtimaline karşı tahkim edildi. Ancak Safevî istilâsı Mardin civarına kadar gelebildi. Basra dahil bütün Irak, Safevi nüfûzu altına girmiş oldu. Osmanlı Devleti Anadolu'da devam etmekte olan Abaza Mehmed Paşa isyanından dolayı buraya zamanında gereken müdahaleyi yapamamış ve zararlı çıkmıştı .

Şah Abbasın Bekir Paşayı bir kayığa koyup, üzerine neft döktürüp, Dicle nehri üzerinde yaktırmasından başka Bağdad kadısı, büyük cami hâtibi ve şeyhi, Bağdadın Sünnî olan halkı işkence ile öldürülmüşler. Imam-ı Azâm Ebu Hanife ve Pir Abdulkâdir Geylânî türbeleri hem soyulmuş ve hem de yıktırılmış, Bağdad şehri ve halkı baştan başa soyguna ve zulme uğramıştır.

Osmanlı hükûmeti, Erzurumda isyânını sürdüren Abaza Mehmed Paşayı veziriâzam Çerkez Mehmed Paşanın başarısıyla etkisiz hale getirmiş, Bağdad üzerine gitmek için Tokata çekildiğini bir sırada veziriâzam vefat edince, Diyarbakır Beylerbeyisi Hafız Ahmed Paşa veziriazam olarak Bağdad Seferine memur edilmiştir .

Bu sırada Şah Abbas, kendisine muhalefet eden bazı Gürcü beylerini itaat altına almak için Karçakay Han'ı Gürcistan taraflarına göndermişti. Gürcü beylerinden Kartli prensi Magrav Han zâhiren Şah Abbasa sadık görünerek diğer Gürcüler ile Karçakay Han'ı mağlup edip, öldürmüşler. Gürcü beyleri elde ettikleri başarı üzerine Hafız Ahmed Paşayı kendi taraflarına da çekebilmek için Safevîlere karşı dayanışmaya davet etmişlerdir. Ancak Hafız Ahmed Paşa teklifi kabul

etmeyerek Bağdad tarafına gitmeyi tercih etmişti.

Gürcülerle gerekirse yardımlaşmak üzere Batum Beylerbeyisini Gürcistana serasker tayin ederek, Diyarbakırda hazırlıklarını yapan Ahmed Paşa, askerî hareket hakkında ordu komutanlarıyla görüşmüş kale cengi levazımının eksikliğine rağmen Kalenin miftahı cebümedür diyerek, çok kolay bir şekilde ele geçireceğini zannettiği Bağdad üzerine Eylül 1625te hareket etmiştir. 1035/ Kasım 1625te Osmanlı kuvvetleri Bağdadı kuşatma altına almışlardır .

Diyarbakır Beylerbeyliği'ne tayin edilen Murad Paşa ile Anadolu Beylerbeyisi Balıkesirli Ilyas Paşalar ordunun öncü kuvveti olarak ileri sevk edilmişlerdi. Kuşatma pek uzun sürmüş ve defalarca yapılan hücumlar netice vermemişti. Kuşatmanın yetmiş ikinci günü genel hücumla geçilmişse de başarı sağlanamamıştır. Şah Abbas, otuz bin kişi ile Şehriban ve Diyale taraflarından gelerek, Basra üzerinden "kelekler" ile orduya yapılan zahire ve iase yolunu kesmiştir.

Hafız Ahmed Paşa, ordu komutanlarına İşte Şah geldi, barut ve erzak azaldı ne yapmalı diye sorunca, yeniçeri ve sipahi subayları Biz cümle kırılıruz, Bağdad alınmayınca metristen çıkmak ihtimâlimiz yokdur demişlerdir. Şah Abbasa karşı Murad Paşa gönderilmiş, Bağdad dışında birlikleri hizmete uğrayarak geri dönmüşlerdir. Şah Abbas ilerleyerek Osmanlı kuvvetleri ile karşılaşmış, ilk vuruşmada mağlup olarak geri çekilmiştir .

Hafız Ahmed Paşa, Sultan IV. Murada manzum bir mektup göndermiş, ondan top ve mühimmat istemiştir:

Aldı etrafı âdû imdâda asker yok mudur?

Din yolunda baş virûr bir merdî gayyûr, yok mudur?

Defi bidada tekâsülden garaz ne bilmeziz,

Derd-i mazlûmun suâl olmaz mı mahşer yok mudur.

Sultan Murad buna cevap olarak

Hâfızâ Bağdada imdâd etmeğe er yok mudur?

Bizden istimdâd edersin, sende asker yok mudur?

Bu Hanife şehrin ihmâlinde virân etdiler,

Sende ayâ gayret-i din ü peygamber yok mudur?

diyerek aynı şekilde manzum bir cevap göndermiştir .

Daha sonra Şah Abbas, Veziriâzam Ahmed Paşaya bir mektup göndererek, bazı şartlarla barışa talip olduğunu belirtmiştir. Mektubunda Ben Bağdadı bir celâli elinden aldım. Padişaha elçi ve mektuplar yollayarak burasını oğlum için ricâ edeceğim. Eğer vermezse yine size teslim ederiz. Şimdilik siz savaş zahmetine girmeyiniz, demektedir.

Hafız Ahmed Paşa buna karşılık şu cevabı vermiştir: Biz Padişahın vekil-i mutlakıyız. Onların cevabı bizdedür. Kendilerine mektup göndermek gerekmez. Böyle sözlerle Bağdaddan el çekmeyiz. Padişahın fermanı budur ki, Şah, Imâm-ı Ali ziyaretine gelmiş, biz de Erdebilde Şeyh Sâfî ziyaretine varalım.

Bizzat Şah Abbasla yapılan üç çarpışmadan üçüncüsü pek şiddetli olmuştur. Şahın maksadı Osmanlı birliklerini siperlerden çıkarıp sahraya çekmekti. Fakat Veziriâzam Ahmed Paşa, Şahın niyetini anlamış olduğundan, sabahtan ikindiye kadar devam eden vuruşmada İran kuvvetleri bozularak çekilmişlerdir. Savaş birkaç defa Osmanlı kuvvetlerinin aleyhine döner gibi olmuşsa da, Yeniçeri Ağası Husrev Ağa ve özellikle Hafız Ahmed Paşanın elinde ok ve yay olduğu halde askeri cesaretlendirmesi sonucu Osmanlı kuvvetleri lehine çevirmiştir. İran ordusu yenilmiş olarak geri çekilmek durumunda kalmıştır .

Şah Abbas başarısızlık üzerine, anlaşmak için Tohte Han adında bir elçi gönderdi. Veziriâzam Ahmed Paşa bu elçiyi gösterişli bir törenle karşıladı. Divâna tekliflerini belirten elçi Necef, Kerbelâ ve Hille taraflarının Iranda kalması kaydıyla, Bağdadı Osmanlılara bırakıp çekileceklerini beyan etmiştir. O esnâda orduda yiyecek kalmadı, nice bir otururuz diyerek kapıkulu askerî isyâna kalkışmıştır. Veziriâzamin otağını parçalayıp kendisini Imam-ı Azam türbesine hapsetmek istemişler. Yeniçeri isyanı üzerine Ahmed Paşa dönüş kararı vermiş ve bu durumdan haberdar olan Şah Abbas, derhal caymış, hatta Ahmed Paşanın selam çavuşu Mustafa Ağaya yazıp vermiş olduğunu barış ve anlaşma mektubunu tekrar elçinin elinden almıştır.

Şah Abbas Osmanlı elçisi Mustafa Ağaya Mustafa Ağa, Serdar

Bağdad üzerinden kalktı gitti, Giden askere kala virmek bizüm şânumuza düşmez, var yürü, gördüğünü söyle! demiştir. Ahmed Paşa yeniçerilere, Şah Abbasın elçileri müzakere halinde iken, böyle taşkınlık yapmamalarını, sabretmelerini, tavsiye etmiş ise de sözünü dinletememiştir .

Bağdad kuşatması Kasım 1625te başlayıp dokuz ay sürmüştür. Askerler perişan olmuş, bütün iaşe, erzak ve cephaneye tüketilmiştir. Askerler at, eşekten başka, diken otu, kestane, mazi yemek zorunda kalmışlardır. Ahmed Paşanın yeteri cephaneyi almadan, kolayca ele geçirebileceğini zannettiği Bağdad hiç bir netice alınamadan terkedilmiştir. Temmuz 1626da Osmanlı kuvvetleri Bağdaddan çekilmişler. Veziriâzam Ahmed Paşa, Diyarbakıra çekilirken Sultan IV. Murad Hana gönderdiği arizâ ile durumu bildirmiştir. Bağdad kuşatmasının başarısızlığı üzerine Ahmed Paşa veziriâzamlıktan azledilerek yerine Halil Paşa veziriâzam olarak Halebe gitmek üzere Serdar tayin edilmiştir .

Hafız Ahmed Paşanın tedbirsizliği veya Şah Abbasın kararlı mücadelesi sonucu Bağdad onca çaba ve masrafa rağmen Osmanlı kuvvetlerince alınamamıştır. Ancak bu hareket sonucu Kerkük ve Musul şehirleri ve havalisi İran kuvvetlerinden tamamen arındırılmıştır.

2- Abaza Mehmed Paşa Meselesi :

Serdar Halil Paşa, 4 Aralık 1626da Üsküdardan hareketle Halebe gelmiş, Temmuz 1627de Halebden Diyarbakıra doğru yürümüş ve Bağdad üzerine sefere çıkmıştı. Bu sırada, Ahıska Kalesi Safeviler tarafından kuşatılmış, Abaza Mehmed Paşa da yeniden isyan etmiştir. Serdar Halil Paşa, Diyarbakır, Rumeli, Haleb ve Maraş valilerini eski Anadolu Beylerbeyisi Dişlek Hüseyin Paşa emrine vererek, askerleriyle beraber Ahıska Kalesi üzerine Safevî kuvvetlerine karşı göndermiştir. Kerkük Beylerbeyisi Bostan Paşayı da Erzurumda isyan eden Abaza Mehmed Paşayı ikna ederek Ahıskayı kuşatmış olan Safevîler üzerine gitmesini sağlamak için sevk etmiştir.

Halil Paşa, Ahıskaya yardım için Karadeniz yolu ile gönderilmiş olan yeniçerileri Erzurum üzerine sevk etti. Amaç Abaza Mehmed Paşayı Erzurumdan çıkarıp, mağlup etmektir. Abaza

Mehmed Paşa casusları ve yakalattığı ulaklarından kendisinin öldürölmek istendiğini öğrenmiştir. O da, Halil Paşaya itaat ediyor gibi gözökmeye başlamış, Erzurumdan çıkıp, Dişlek Hüseyin Paşa kuvvetlerine saldırmış, binlerce yeniçeriyi ve Paşa'yı öldürmüştür. Erzurum Kalesi'ne bir çok paşa ve subayın cesetlerini asmış, bölgeden yeniçeri geçirtmez olmuştur .

Halil Paşa, Bağdad üzerine gitmek için sefere çıkmış iken, Ahıska Kalesi'nin Safevîler tarafından işgali ve Erzurumda ikinci kez isyan eden Abaza Mehmed Paşa ile uğraşmak zorunda kalmıştır.

Halil Paşa, Abaza Mehmedin yaptığı fâciayı duyunca, çok üzölmüştür. Bu sırada Ahıska Kalesi, Safeviler eline geçmiş ise de tekrar alınmıştır. Halil Paşa, Abaza Mehmedi yakalamak için Erzurumu kuşatmıştır. Ancak yanında büyük toplar olmadığı için Kasım 1627de geri dönmüştür. Halil Paşa bu başarısızlık yüzünden azledilmiştir.

Hüsrev Paşa veziriâzam olarak tayin edilip Nisan 1628de Anadoluya Abaza Mehmed Paşa üzerine gönderilmiştir. Hüsrev Paşa sert tedbirlere başvurmuş, kendisi emrindeki komutan ve askerleri disiplin altına almıştır. Bu sırada Erzincan, Bayburt beyleri Abaza Mehmedden ayrılıp, Serdar Hüsrev Paşaya Tokatta katılmışlardır. Abaza, Serdarın kendi üzerine yirmi günde geleceğini tahmin ederken, Ağustos 1628 sonlarında iki üç gün içinde Hüsrev Paşa, Erzurum önlerine gelmiş ve 2 Eylül 1628de gereken cephaneye, top ve askerler de yetiştirilmiştir .

Abaza Mehmed Paşa, kendi maiyyetindeki askerlerin dahi kaçmaları ve Hüsrev Paşaya sığınmaları üzerine, İran Şahı Abbasa Çopur Bekir ve Küçük Abaza adında iki kişiyi elçi olarak göndermiştir. Hüsrev Paşa bu durumu haber alarak uzun yolları süratle kat ederek, Erzurum önlerine gelmişti. Erzurum Kalesi kuşatılmış, 15 Eylül 1628de siperlere girilmiş ve toplar surları döğmeye başlamıştır. Hüsrev Paşa iyi bir taktik ile isyandan vazgeçenlerin affedileceğini duyurmuş, bunun üzerine Abaza Mehmedin etrafı boşalmaya başlamıştır. Abaza Mehmed Paşa, vaziyeti görünce canını kurtarmak için 18 Eylül günü Şeyh Seyyid Abdurrahim Efendi ile beraber eşraf ve ulemadan altı kişiyi Serdar Hüsrev Paşaya göndererek teslim

şartlarını müzakereye başlamışlardır. Dört gün süren görüşmelerden sonra, Abaza Mehmed Paşanın canına, malına ve kendi yanındakilere bir zarar olmamak şartıyla affı kabul edilmiştir. Cuma günü gönderilen amannâme ile Abaza Mehmed Paşa kaleden adamlarıyla çıkararak teslim olmuştur .

22 Eylül 1628de Abaza Mehmed Paşa, Serdar Hüsrev Paşa tarafından hilatle taltif edilmiş, adamlarına, bölük-ağalığı (yüzbaşılık) ve cebecilik gibi vazifeler verilmiştir. Erzurum valiliğine Yeniçeri Ağası Halil Ağa tayin edilmiş, Hüsrev Paşa kırk gün süren kuşatmayı kaldırmış, Abaza Mehmed Paşayı beraberinde Istanbula getirmiştir. IV. Murad Han, Abaza Mehmed Paşayı affederek Bosna Beylerbeyiliği'ne tayin etmiştir .

Böylece altı yıllık aşkın bir zamandır, Genç (II.) Osmanın intikamı uğruna isyân edip, bir çok insanın ölümüne sebep olan Abaza Mehmed Paşa olayına son verilmiştir. Yaklaşık beş yıldır İran hudutları üzerinde ve Bağdad kuşatmasında da bulunan Osmanlı kuvvetleri terhis edilmiştir. Ekim 1628de izin verilen asker Aralık ayında Istanbula dönmüştür. Anadoluda bu dönemde ortaya çıkan isyanların en büyüklerinden sayılan Abaza Mehmed Paşa Isyanı da tarihe karışmış oluyordu.

3-Hüsrev Paşanın İran Seferi (1629) :

10 Haziran 1629da Veziriâzam Hüsrev Paşa, İran seferi için Üsküdüre geçmiş ve burada bir ay kadar sefer için hazırlıklarını sürdürmüştür. Bu seferden amaç Bağdadın ele geçirilmesidir. 9 Temmuz 1629da Osmanlı ordusu Üsküdürdan hareket ederek Konya üzerinden Halebe oradan da Diyarbakıra varmıştır. On sekiz adet büyük top Payas üzerinden Haleb Beylerbeyisine teslim edilmek üzere gönderilmişti. Bu sırada İran Şahı Abbas 1038/1629da ölmüş yerine torunu Sam Mirzâ, Şah Safi adıyla tahta oturmuştu .

Hüsrev Paşa, 17 Aralık 1629da Musula varmış, fakat çok şiddetli yağın yağmurlar dolayısıyla Dicle ve Zap suyu taşmış, her tarafı sular kaplamış kırk gün kadar Osmanlı ordusu Musulda kalmıştır. Sular çekilinceye kadar ordunun gerisini tehdit etmek ihtimâli olan Erdelân ve Şehriban hakimi Ahmed Hanın ülkesinin vurulmasına karar verilmiş, Şehrizor taraflarına gidilmiştir. 16 Mart 1630da Şehrizorda Gülanber

Kalesi'nin inşaatına başlanmıştır. Şehrizer beylerbeyilik merkezi yapılarak kaleye asker bırakılmış, Arnavud Mustafa Paşa beylerbeyi tayin edilmiştir .

Kürt beylerinin sözleriyle hareket eden Veziriâzam Hüsrev Paşa, buralarda vakit geçirmek suretiyle Bağdad işini askıya bırakmıştır. Hüsrev Paşa Gülanber Kalesi'nin inşâsı sırasında fethedilen ve Şehrizer ile Hemedan arasında bulunan Mihriban Kalesi'ne hareket etmiştir. Haleb Beylerbeyisi Nogay Paşa, on bin kişilik bir kuvvetle burayı fethetmiştir. Kaleyi yeniden ele geçirmek isteyen Safevî Zeynel Han kırk bin kişilik kuvvetle Mihriban Kalesi üzerine yürüdü. Osmanlı kuvvetlerine asker takviye edildi. 22 Ramazan 1039/5 Mayıs 1630da iki ordu Mihriban önlerinde savaşa başladılar. Sivas Beylerbeyisi Halil Paşa çok kararlı bir direniş göstermiş, sonra da zaferin kazanılmasını taarruza geçerek sağlamıştır. Osmanlı kuvvetleri kendilerinden dört kat sayıca fazla olan Safevî kuvvetlerini ağır bir yenilgiye uğratmışlardı. Hüsrev Paşa altı gün sonra Mihribana varmış ve resmi geçit yapılmıştır .

Iran Şahı, başarısız olan Zeynel Hanı idam ettirmiş, yerine Rüstem Hanı tayin etmiştir. Şam-Trablus Beylerbeyisi Parmaksız Mustafa Paşa, Kerbelâda İranlıları mağlûp etmiş, durumu Serdar Hüsrev Paşaya bildirmişti. Hüsrev Paşa, Abaza Mehmed Paşanın adamlarından Genç Osmanı Kerbelâ, Necef, Rahmaniye, Hille gibi yerlerin muhafazasına yollamıştır .

Serdar Hüsrev Paşa, Orduy-ı Hümâyûn'la 1630 yılı Mayıs ortalarında Hemedâna doğru hareket etmiştir. Serdarın amacı İran ülkesini Kazvine, Isfahana kadar çığnemek ve sıkıştırmak, böylece Bağdadı vermeye mecbur etmektir. 27 Şevval 1039/9 Haziran 1630da Hemedan işgal edilmiştir. Ahalisi kaçmış olan şehir yağma ve tahrip edilmiş, burada bir hafta kalan Serdar Hüsrev Paşa Kazvine doğru yürüyüşe geçmiştir. Ancak savaş meclisi almış olduğu kararla, çok uzak olan Kazvine gitmenin sıkıntılı olacağını düşünerek, Dergüzîne yürüyüş kararı almışlardır. Iran ordusu Çaldıranda almış olduğu yüz on altı yıl önceki dersi unutmamış, kararlı bir şekilde gelen Osmanlı ordusunun geldiği yerleri boşaltıp çöle çevirerek kaçmaya ve meydan savaşı vermemeye dikkat ederek, yağma ve tahrip

yapmışlardır . Dergüzinden Bağdad altmış konak olarak kararlaştırılıp yola çıkılmış, bu arada Nihaved yakınlarındaki Çemhal düzlüğünde Lûristan hâkimi Hüseyinin on iki bin kişilik kuvveti mağlup edilmiştir .

Osmanlı ordusu Kasr-ı Şirin ve Hilvandan geçerek 6 Eylül 1630da Azamiyeye ulaşmıştır. Burada cuma namazı kılınıp, İmam-ı Azamın türbesi ziyaret edilmiştir. Bağdad önlerinde yirmi gün beklenilmiş, beklenen yirmi büyük top getirilmiş ve 5 Ekim 1630da Bağdad kuşatması başlamıştır. Bağdad kuşatmasının ilk ayı topçu düellosu ve lağım açma faaliyetleriyle geçirilmiştir. Nihayet 9 Kasımda top ateşleriyle tahrip edilmiş burçlardan genel hücumla geçilmiştir. Bağdad, şafak vaktinden kuşluk vaktine kadar hem nehirden hem karadan hücumla tabi tutulmuş, düşmanın tüfenk ve ok atışlarıyla bir çok asker şehit olmuştur. Hakkında türküler söylenen halk kahramanı Genç Osman topuğundan vurularak Dicle nehrine düşerek şehit olmuştur. .

Bağdadın kapısını Genç Osman açtı,
Düşmanın cümlesi önünden kaçtı,
Kelle koltuğunda üç gün savaştı,
Allah Allah deyip geçer Genç Osman dizeleri, Türk halkı tarafından O'nun anısına yüz yıllar boyunca söylenegelmektedir.

14 Kasım 1630da toplanan savaş meclisinde, bütün çabalara rağmen Bağdadın alınmadığı, iâşe, zahire ve mühimmat sıkıntısının başlamış olduğu belirtilerek, kuşatmanın kaldırılması kararı alınmıştır. Serdar Hüsrev Paşa, Osmanlı ordusuyla 12 Aralık 1630da Musula ulaşmıştır. Diyarbakır Beylerbeyisi olan Halil Paşayı on bin kişilik bir kuvvet ve yirmi topla birlikte Hillenin muhafazasına göndermiştir. Bu sırada Şah Safî (1629-1642) Hilleyi kuşatmış, Demirkazık Halil Paşa üç ay başarılı bir savunma yapmıştır. Halil Paşa, Veziriâzam Hüsrev Paşa'dan yardım gelmemiş olmasından dolayı umudunu yitirmiş, ani bir huruç harekâtıyla Hilleyi terk edip Safevî kuvvetlerini yarararak, Halebe çekilmiştir. Musul şehri, Osmanlı kuvvetleri tarafından sur inşâ edilerek, sur içine alınmış, Hüsrev Paşa kırk bir gün Musulda kaldıktan sonra

Mardine sonra da Diyarbakıra çekilmiştir .

Hüsrev Paşa, haşin ve sert tabiatlı bir kimse olduğu için, başarısızlığın acısını, bir çok beylerbeyi, beyler vs. askerleri öldürerek, kendi mevkiini korumaya çalışmışsa da 29 Rebiulevvel 1041/25 Ekim 1631de Veziriâzamlık'tan azledilmiştir .

4- IV. Muradın Revan Seferi (1635) :

IV. Murad devrinin ilk on yılı, saltanat ve hükümet işlerinde Mahpeyker Valide Sultan ve vezirlerin entrikaları ile geçmiştir. Padişah IV. Murad 1633den sonra yirmi yaşını aşmış olarak devletin yönetimini ve iktidar dizginlerini eline almıştır, diyebiliriz. 1630daki Bağdad kuşatmasından sonra üç yıl içinde İstanbulda bir çok gelişme ve değişim meydana gelmiştir. Sipahiler zorbalığa girişmiş, bunlar epey bir sıkıntı çıkarmışlar ve üstelerinden gelinmiştir. Veziriâzam Hafız Ahmed Paşa, Hüsrev Paşa, Recep Paşa ve bir çok vezir ve ağa katledilmiştir.

Saka Mehmed, Gürcü Rıdvan, Cadı Osman ve emsali zorbalar derhal katledilip, cesetleri denize atılmıştır. Bunlar gibi niceleri ve İstanbulda bulunan sipâh zorbaları birer birer yakalanıp öldürülmüş, hatta bunlarla hareket eden Anadoludakiler de yakalandıkça temizlenmiştir . Sultan IV. Murad, artık kişiliğini ve kimliğini bulmuş, yönetim ve idareyi tek başına eline almış, kusuru görülenleri derhal azlederek, yeni bir anlayış ve uygulama sergilemiştir.

İstanbulda bu hadiseler cereyan ederken, İranda da bir takım iç kargaşa ve isyânlar oluyordu. Kırk yılı aşkın iktidarda kalan, Şah I. Abbasın yerine torunu Şah Safi (1629-1642) tahta geçmiş, bazı han ve sultanlar ona karşı girişimlerde bulunmuşlardır. İç kargaşayı yatıştırmanın bir polemiği olarak dışarıya dikkatleri çekmek, eski bir siyâsi gelenek olmalıdır. İran kuvvetleri ansızın hududu geçerek Vanı kuşatma altına almışlardır. Bu haber İstanbula duyurulunca 15 Ekim 1633de Veziriâzam Tabanıyassı Mehmed Paşa, Üsküdarı İran Seferi için geçmiş ve bir hafta sonra Vana doğru hareket etmiştir. Hazırlık işlerini bizzat kontrol eden IV. Murad Han dört vezirin ihmâlini gördüğünden bunları sürgün ederek mallarını

hazineye müsadere etmiştir. Üsküdar'da askerinin geçit resmini seyreden Padişah, İranlıların, Vandan çekildiği haberi üzerine İstanbul'a dönerken, Veziriâzam Mehmed Paşayı Bağdad üzerine göndermiştir .

İran kuvvetlerinin Van kuşatmasını, Erzurum Beylerbeyisi Demirkazık Halil Paşa ile Diyarbakır Beylerbeyisi Murtaza Paşa otuz bin kişilik bir kuvvetle harekete geçerek, onları kuşatmayı kaldırmak zorunda bırakmışlardı. Veziriâzam Mehmed Paşa, Aralık ayı ortalarında Halebe varmış ve sefer hazırlıklarıyla meşgul olmaya başlamıştır. Osmanlı Padişahlarının ordularıyla beraber başkumandan olarak sefere gitmeleri Kanuni Sultan Süleymanın vefatından(1566) beri terkedilmişti. Sadece birer defa III. Mehmed Avusturyaya ve II. Osmanda Lehistan (Polonya) seferlerine gitmişlerdi. Sultan IV. Muradın çeki düzen verdiği ordunun başında sefere çıkması içeriye ve dışarıya karşı büyük bir etki meydana getirebilirdi.

Sultan IV. Murad Han, Ramazan 1044/21 Şubat 1635de Üsküdar'da İran üzerine sefer için otağını kurdu muştur. 10 Martta bizzat kendisi Üsküdar'a geçerek Orduy-ı hümayûn ile Konyaya 5 Haziranda Erzurum önlerine ulaşmıştır. 3 Temmuzda Erzuruma törenle giren IV. Murad gittiği yerlerde, asileri ve zorbaları cezalandırarak ağır ağır ilerliyordu .

Sultan IV. Murad dokuz gün Erzurumda kaldıktan sonra Karsa, sonra da Revan üzerine hareket etmiştir. Bu hareketten önce Haziran 1635 ortalarında Padişah Bayburta gelmeden önce Halebde kışlayan Veziriâzam Mehmed Paşa, Diyarbakırdan hareketle Bayburta gelmiş ve Padişahı burada karşılamıştı. 26 Temmuzda Revan önlerine gelen IV. Murad, 28 Temmuzda kuşatmayı başlatmış 7 Ağustosta Revan muhafızı Tahmasb Kulu Han on iki bin kişilik kuvvetine rağmen, kaleyi teslim etmiştir.

8 Ağustos 1635de Emir Gûneoğlu Tahmasb Kulu Han maiyetiyle birlikte teslim olmuş, Sünnîlik mezhebine ve IV.Murad Hana tabi olmuştur. Kendisine Yusuf adı verilerek vezirlik pâyesine yükseltilmiş, Haleb Beylerbeyiliği'ne tayin edilmiştir .

Revan Kalesi tamir edilip, içine on bin asker ve cephane ile muhafızlığına vezir Murtaza Paşa bırakılmış, Tebriz tarafları

vurularak Vana inilmiştir. Padişah, Van, Diyarbakırdan sonra on ay süren seferini İstanbula dönerek tamamlamıştır . Ancak Revan Kalesi, İranlılar tarafından Nisan 1636da tekrar ele geçirilmiştir. Veziriâzam Tabanıyassı Mehmed Paşa, Diyarbakırdan Revana zamanında yardım ulaştıramadığı için azledilmiş, yerine Bayram Paşa Veziriâzam tayin edilmiştir . Revanın fethinden sonra tekrar elden çıkması, IV. Muradın başarısını neticesiz bırakmıştır.

5- IV. Muradın Bağdad Seferi (1638) :

Bağdad, 1534de Kanuni tarafından fethedildikten sonra seksen dokuz yıl Osmanlı hakimiyetinde kalmıştı. 1624 yılında Şah I. Abbas burayı işgal etmiş, on dört yıldır Safevilerin hakimiyetinde bulunuyordu. Ancak, Osmanlı kuvvetleri 1625de Hafız Ahmed Paşa ve 1629da Hüsrev Paşa vasıtası ile iki defa Bağdadı ele geçirmek istemişler, fakat başarılı olamamışlardı. Bu şehir, Osmanlı Devleti için son derece stratejik öneme sahipti. Basra Körfezi ve Irak topraklarının hakimiyeti Bağdad hakimiyeti ile mümkün olabilirdi. Kaldı ki, yüz yıla yakın bir zamandır, Osmanlı ülkesinin bir parçası ve tarihî bakımdan önemli bir kültür merkezi idi.

Padişah IV.Murad, İran seferine çıkmak için gereken hazırlıkların yapılmasını emretmiştir. İran Şahı I.Safi ise, kazandığı Revan zaferine rağmen, Padişahın İran seferine çıkacağını haber almış ve Maksud Han adında bir elçisini İstanbula göndererek barış istemiştir. IV.Murad Şah Safinin mektubuna cevabın Bağdadda verileceğini bildirerek elçiyi huzura kabul etmemiştir. Şahın mektubunda, kabule şayan maddeler bulunmadığından sefere devam etmeye karar verilmiştir. İran elçisi Maksud Han, Davud Paşa sarayına hapsedilmiştir. Sultan Murad, İstanbuldan ayrılmadan önce her tarafa halka hiçbir suretle zulüm edilmemesi ve âdil hareket olunması için bir tamim beyan etmiştir .

Sultan IV. Murad, 23 Zilkâde 1047/ 8 Nisan 1638de Üsküdüra, İran üzerine sefere gitmek için harekete geçmiştir. Bir ay içinde bütün hazırlıklar tamamlanarak, 8 Mayıs 1638de İran üzerine hareket edilmiştir. Şeyhül-Islam Yahya Efendi ile Kaptan-ı Derya Kemankeş Kara Mustafa Paşada sefere iştirak

etmişler. Üsküdardan Bağdada kadar olan konak sayısı yüz on olarak belirlenmişti .

Veziriâzam Bayram Paşa, Anadoluda İran seferi için ön hazırlıkları yaptırmış, kendisi de Amasyada kışlamıştı. Padişaha İnönü konağında Konya üzerinden gelerek katılmıştır. Yalnız IV.Murad daha önce Revan Seferinde yaptığı gibi, Bağdad Seferi boyunca da, sürekli isyancıları, kimi Celâli asilerini de cezalandırmıştır. Padişah, Konyada sekiz gün kaldıktan sonra, 25 Haziran 1638de yola çıkmış, elli beşinci konakta, 22 Temmuzda Halebe ulaşmıştır. Üsküdardan Halebe yetmiş altı günde gelinmiştir.

6 Ağustosta Halebden hareket edilmiş, ancak 26 Ağustosta Celâb mevkiinde Bayram Paşa vefat etmiş, 27 Ağustosta Diyarbakır Beylerbeyisi Tayyar Mehmet Paşa veziriâzam tayin edilerek, 3 Eylül 1638de Padişah Diyarbakıra gelmiştir .

Veziriâzam olan Tayyar Mehmed Paşa, Musulda bulunuyordu. Diyarbakıra gelerek veziriazamlık mührünü almıştır. Padişah, 7 Ekimde Musula, 14 Kasımda Kâzımıyye' ye, 15 Kasımda Azâmiyyeye ulaşmıştır. Osmanlı ordusu yüz doksan yedi günde Bağdada varmıştı. Padişah otağını Dicle kenarına, Imâm-ı Azâm türbesi önüne kurdurdu. Bağdadı fethetmeden türbeyi ziyaret etmeyeceğini belirterek Bağdad kuşatmasını başlatmıştır .

Veziriâzam Tayyar Mehmed Paşa Bağdadı "Karanlık Kapı"dan Hafız Ahmed Paşanın, "Imâm-ı Azâm Kapısı"ndan Hüsrev Paşanın daha önce kuşattıkları için oraların ziyadesiyle tahkim edilmiş olduğunu belirterek, "Akkapı"dan kuşatılmasını, Padişaha arz etmiş ve uygun bulunmuştur. Bu arada Safevîlerin Bağdad muhafızı Bektaş Hanın otuz-kırk bin kişilik takviye edilmiş kuvvetler ile şehri savunduğu ve Şah Safinin Kasr-ı Şirinde bulunduğu rivayet edilmektedir. Bağdad çöl tarafından da kuşatma altına alınmış, toplar ancak yirminci günde ulaşabilmiştir. Sultan IV. Murad bütün gücünü Bağdad kuşatmasına ve buranın fethine yöneltmiştir. Vezirlere, subaylara ve askerlere, siperleri dolaşarak Göreyim sizi, dini mübin uğruna sayû garetde kusur etmeyesiz gayret vaktidir diyerek, cesaretlendiriyordu. Kuşatmanın yirmi üçüncü günü Safevîlere on iki bin kişilik yardım kuvvetleri gelmiş,

otuzuncu günü Osmanlı kuvvetlerine iki yüz altmış bin torba dağıtılarak, bunlar toprakla doldurularak hendeklerin doldurulmasına başlanmıştır. Vezir-i azam Tayyar Mehmed Paşa alınından tüfenk kurşunu ile vurularak şehit olmuştur. Padişah Ah, Tayyar Bağdad Kalesi gibi yüz kale değerdi diyerek üzüntüsünü dile getirmiştir .

Sultan IV. Murad, Tayyar Paşanın yerine Kara Mustafa Paşayı veziriâzam tayin etmişti. Osmanlı kuvvetleri olanca gücüyle saldırıyorlardı. Kuşatma pek dehşetli ve şiddetli cereyan etmekteydi. Bağdadda, erkeklerine dolular sunan kadınların Osmanlı askerleri üzerine kaynar sular döktükleri, erkeklerin de taş ve rugân-ı nefit ile muamele ettikleri kaydedilmiştir. Osmanlı kaynaklarına göre Bağdad kuşatması otuz dokuz veya kırk gün sürmüştür. Nihayet Safevî Bektaş Han, Veziriâzam'dan aman-nâme isteyerek, Bağdadı teslim etmiştir. On kişilik maiyetiyle önce Veziriâzamin çadırına, sonra da Padişah IV. Muradın huzuruna çıkan, Bektaş Han affedilmiştir. Ancak bazı Acem askerleri Narin Kale denen iç kaleye çekilerek savaşa devam etmişler ise de, teslim şartlarını bozanlar katledilmişlerdir .

Sultan IV. Murad Bağdadın alınmasından sonra Imam-ı Azamın ve Abdul-Kâdir Geylâninin türbelerini ziyaret etmiş ve tamirini yaptırmıştır. Yeniçeri ağası Hüseyin Ağayı, Bağdad Valisi olarak sekiz bin yeniçeri ile Bağdad muhafazasına görevlendirmiş, Osmanlı ordusunu da Veziriâzam Mustafa Paşa ile Bağdadda bırakmıştır .

Sultan IV. Murad Han, Bağdad Fatihi olarak tarih sayfalarına geçerken, İstanbula ve eyalet valilerine, Viyanaya ve diğer Avrupa devletlerine fetihnâmeler göndermiştir. Bağdad baruthanesi infilâk ettirilmiş yüzlerce insan ölmüş, binlerce insan yaralanmıştır. Osmanlı kuvvetleri Bağdaddan bir kısım Şiî ahaliyi göç ettirip yerine Anadoludan Sünnî ahali naklettirip, yerleştirmişlerdir. Padişah 14 Ocak 1639da Bağdadda toplam yirmi bin kadar asker bırakarak kendisi Musula gelmiştir. IV. Murad Han, Şah I. Safiye, İstanbuldan Musula nakledilmiş olan, İran elçisi Maksud Han ile 27 Ocak 1639da bir tehditnâme göndermiştir . IV. Murad mektubunda ataları

zamanında Osmanlı mülküne ait olan yerlerin beylerbeyilerine teslimini, seneden seneye hediyelerin gönderilmesini, aksi halde bahar da yine İran üzerine yürüyeceğini bildirmekteydi. 16 Nisan 1639da Sultan IV. Murad, Diyarbakırdan İstanbula doğru yola çıkmış, 12 Haziran 1639da İstanbula ulaşmıştır. Sultan IV. Muradın Bağdad Seferi'ne gidiş ve dönüşü on üç buçuk ay sürmüştür .,

KASR-I ŞİRİN BARIŞ ANTLAŞMASI (1639)

Osmanlı Padişahı IV. Murad, Musul, Diyarbakır, İzmit üzerinden İstanbula dönmüştü. Ancak Şah I. Safiye Maksud Han adlı İran elçisiyle bir mektup göndermişti. Bu arada İran Şahını barışa razı etmede Veziriâzam Kemankeş Mustafa Paşanın Bağdaddan İran Seferine çıkmasının büyük bir rolü olmuştur. Veziriâzam Mustafa Paşa IV. Muradın tehdit dolu mektubunun arkasından 23 Mart 1639da Bağdaddan ayrılarak İran topraklarına doğru yürümüştür.

İran hududu üzerindeki Şehriban Kalesi'nde Şah I. Safinin elçisi Muhammed Kulu Han, 29 Nisan 1639da gelerek, Osmanlı Serdarı Mustafa Paşaya barış teklifinde bulunmuştur. İran elçisi Muhammed Kulu, Kars Kalesi'nin İrana terk edilmesini veya kalenin tahrip edilmesini talep etmiştir.

Bu derhal reddedilerek, Safevî ordusunun altı gün içinde Bağdad hududundan çekilmesi ve Dertenek Kalesi'nin Türkiyeye teslimi aksi taktirde bunlar kabul edilmezse, Osmanlı kuvvetlerinin hemen İran üzerine hareket edeceği bildirilmiştir .

İran elçisi Muhammed Kulu Han, Serdar Kara Mustafa Paşanın tehdidini İran Şahı I: Safiye bir mektupla bildirmiştir. Bunun üzerine Serdar Kara Mustafa Paşa, Kasr-ı Şirin mevkiine geldiği vakit, İran tarafından 8 Mayıs Pazar günü Hân-ı hanan denilen İran-Safevî orduları başkumandanı Rüstem Handan Saru-Han adlı bir elçinin gelmekte olduğu haber verilmiştir. Osmanlı askerine maaşları dağıtılırken İran elçisi Saru-Han 14 Mayıs 1639da Kasr-ı Şirinde Osmanlı Veziriâzamı Kemankeş Kara Mustafa Paşaya yanında kırk-elli kişilik bir elçilik heyetiyle

gelmiştir. Rüstem Handan Veziriâzam'a gelen tezkirede, Dertenek Kalesi'nin tahliye edildiği, İran tarafından barış için Saru-Hanın murahhas tayin edildiği, barış istedikleri bildiriliyordu .

Kasr-ı Şirin civarındaki Zohâb mevkiinde bulunan Osmanlı karargâhında barış antlaşması imzalanmış olduğu için bu tarihî belgeye Kasr-ı Şirin Muahedesi denilmiştir. Bu tarihî belgeye Türkiyeyi temsilen Veziriâzam Serdar Kemankeş Kara Mustafa Paşa, İran tarafını da olağanüstü yetkilerle gönderilmiş murahhas Saru-Hanla elçi Muhammed Kulu Han imza koymuşlardır .

14 Muharrem 1049/17 Mayıs 1639da Osmanlı Devletiyle, Safevî Devleti arasındaki Kasr-ı Şirin Barış Antlaşması ile Bağdad tarafından hudut, Bedre, Cessan, Hanikin, Mendeli, Derne, Dertenekten Sermenel mevkiine kadar olan ve burada Caf aşiretinin bazı kabileleri ve Zincir Kalesi'nin batısındaki köyler ve Şehrizer yakınındaki Zâlim Ali Kalesi civarı Osmanlılarda kalacaktır. Bundan başka kuzey hududundaki Kars, Ahıska ve Van, Şehrizer, Bağdad ve Basra hudutlarına Şah tarafından kesinlikle taarruz edilmeyecektir. Zincir Kalesi, Van hududundaki, Kotor, Makü, Kars taraflarında olan kaleler her iki tarafça yıktırılacaktır. Böylece Bağdad, Basra, Şehrizer havalisi olan Irak-ı Arab Osmanlılarda kalmıştır. Revan Kalesi, Safevîlerde bırakılmıştır. Barış antlaşmasının sonunda, eğer barışa riayet edilecekse, Safevî ülkesinde Hz. Ebu Bekr, Hz. Ömer ile Hz. Osman ve Peygamberin eşi Hz. Aişe ile diğer bazı ashaba seb (sövme) ve lânet etmek yasak olacaktır . Çünkü Osmanlılar o günkü çağda sünni anlayışı temsil etmekteydiler.

Kasr-ı Şirin Barış Antlaşması'nın bazı şartları orijinal metinde şöyle belirtilmektedir: Bağdad eyaletinde Cessân, Bedre, Mendelîcin ve Dertenek ve Derne saadetlü pâdişahımıza müteallik olub ve Câf Ziyâeddin ve Harûni padişah kerdün vakâr hazretlerine müteallik beyn ve derûbi şah tarafına kal'a ve zincir kal'a ki... vaki olmuştur, yıkılıb tarafı garbisinde vâki olan köyler, cânibi hudâvendkâriden ve tarafı şarkında olan köyler cinânı şahiden zabt oluna ve Şehrizer kurbünde Zalim Kalesi üzerinde olan... kala-i mezbüreye nâzır olan etrâfı cânib

pâdişahiden ve kala-i orman tavâb-i olan karyeler ile tarafı şâhiden zapt oluna ve Şehrizûrda Çıygan gediği sınır olub Kızılca kala ve tâbi-i eşrefi pâdişahiden ve Mihriban tevâb-i tarafı şaha tasarruf oluna. Van serhaddinden Kotur Kalesi ve Mâkû ve Kars cânibinden Mağadird Kalesi iki taraftan yıktırıla, bu hududu mezkure-i mutebereden mâda Ahıska ve Van ve Kars ve Şehrizûr ve Bağdad ve Basranın hududlarına dahil olan kala ve bekâ ve nevâhi ve arâzî ve sahârî ve bu vâdi ve telâl ve cibâle madem ki şah tarafından taarruz olunmayub ikâzı fiteniyyeye sebebiyet olıcak bir hâlet-i mevhûşa sadır olmaya, bu taraftan dahi saadetlü azâmetlü padişahımız hazretleri sulhu kabul tutub cenab-ı hûmâyunlarından...

Gerek bu metinden gerekse Nâme-i Hûmâyun Defterindeki belgeden, Kasr-ı Şîrin Antlaşması'nın diğer Osmanlı kaynaklarında da belirtilen şartlarını bulup görmemiz mümkün olmaktadır.

Iran Şahı I.Safi, kendinden önceki Şah I. Abbasa nazaran Osmanlı Devletine karşı biraz daha tecrübesiz ve barışçı bir yaklaşım içindedir, diyebiliriz. Osmanlılar ise, I. Ahmed gibi bir padişah yerine, devrinde bir çok zorba ve sipâhi isyanlarını bastırmış, haşin ve sert karakterli IV. Murad Handan dolayı, Iran karşısında daha etkin gözükmektedir.

Her ne kadar revan kalesi ve kuzey azerbaycan iranda bırakılmışsa da, bütün bir irak bölgesi, bağdad, basra, musul, kerkük şehirlerinin bir daha iran saldırısından masun olarak, osmanlı hakimiyetine girmesi, fevkalâde ıy bir sonuçtur. Çok köklü bir geleneği olan osmanlı ordusu, ıv. Muradın lider kişiliği ile bu başarıyı yakalamıştır.

SONUÇ

Kasr-ı Şirin Barış Antlaşması'yla, Osmanlılar ile Safevîler arasında Revan ve Azerbaycan Iranda kalırken, Bağdad, Musul, Şehrizûr, Van ve Diyarbakır kesin olarak Türkiyeye bırakılmıştır. Devam eden süreçte, Iran ile Türkiye arasında çıkan hudut anlaşmazlıkları hep Kasr-ı Şirin Barış Antlaşması şartlarına göre kararlaştırılmıştır .

R. Mantrana göre 17 Mayıs 1639da Kasr-ı Şirin'de imzalanan antlaşma Osmanlılara bütün bir Irakı ve devletin doğu eyaletlerini denetleme imkanı sağlamıştır. Revan ve Azerbaycan, Safevîlerin elinde kalmıştır. Bu antlaşma ile, IV. Murad, Osmanlı Devletinin otoritesini ve saygınlığını yeniden sağlayabilmiştir.

Barış Antlaşması ile artık Osmanlı Devleti ile Safevi Devleti arasında on altı yıldır süren İran savaşları sona ermiş olmaktaydı. Her iki devletin de orduları kendi ülkelerinin güvenliğine çekilmişlerdir. Kasr-ı Şîrin Barış Antlaşması Şah I.Safî tarafından derhal tasdik edilerek, İran elçisi Muhammed Kulu Hanla Istanbula gönderilmiştir. Padişah IV. Muradda Evâil-i Şevvâl 1049 /Ocak 1640da antlaşma metnini tasdik etmiştir.

IV. Murad Han, Serdar Kemankeş Mustafa Paşayı Istanbula çağırması, 5 Ocak 1640da Istanbulda mutantan bir karşılama töreni yapılmıştır. Sultan IV. Murad Han, huzuruna kabul edilmiş olan Veziriâzam Mustafa Paşayı, Kasr-ı Şirin Antlaşması'ndaki başarısından dolayı tebrik etmiştir. IV. Murad Han Lala hoş geldün ekmeğim sana helal olsun diyerek karşılamıştır .

Sonuç olarak diyebiliriz ki, Kasr-ı Şirin Antlaşması ile belirlenen Türkiye–İran hududu bu gün hâla devam eden hudutlarımızdır. Bu antlaşma ile belirlenen hududun Türkiye Irakı, Iranda Revan'ı kaybettiği için, yalnız Doğu Anadolu ile İran arasındaki kısmı kalmıştır. Kasr-ı Şirinde imzalanan barış antlaşmasından sonra, uzun yıllar devam eden Osmanlı–İran savaşlarına son verilmiştir. Bu antlaşmayla Osmanlı–İran arasında uzun süren barış süreci başlamıştır.

Kasr-ı Şirin Barış Antlaşması ile Irakı Osmanlı topraklarına kesin olarak katan büyük hükümdar Bağdad Fatihi IV. Murad Han, 16 Şevval 1049/9 Şubat 1640 tarihinde, yakalandığı nikris veya damla hastalığından vefat etmiştir .

O'nun zamanı bir çok huzursuzluğun ve çözümlenin baş gösterdiği dönem olmuştu. Osmanlı Devleti içeride ve dışarıda perişan bir durumdaydı. Yemen, Kırım, Anadolu, Lübnan gibi bir çok yerde ayrılıklar ve ayaklanmalar olmuştu. IV.Murad ancak

padişahlığının ikinci devresi diyebileceğimiz 1632den sonra devletin idaresini ele almıştır. Devrinde pek çok insan belki haksız yere öldürülmüştür. Ama IV. Murad Han, Osmanlı Devleti'ni dağılmaktan ve İran karşısında Osmanlı kuvvetlerini, tamamen Irak ve Doğu Anadoludan el çekmekten kurtarmıştır. Bir takım olumsuz ve sert uygulamalarına rağmen devleti toparlayabilmiştir.

BIBLIYOGRAFYA

- Ahmed Rasim, Resimli Haritalı Osmanlı Tarihi, Şems Matbaası, 1. Baskı, I-II, İstanbul, 1326-1328 h.
- Aksun, Ziya Nur, Osmanlı Tarihi, Ötüken Neşriyat, I-VI, İstanbul, 1994.
- Akyol, Taha, Osmanlıda ve Iranda Mezhep ve Devlet, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1999.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Yayın Nr. 5, Ankara, 1992.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İbnül-Emin, Hariciyye Tasnifi, Sıra Nr. 18.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Name-i Hümâyûn Defteri, Nr. 7.
- Danişmend, İsmail Hami, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, Türkiye Yayınevi, I-IV, İstanbul, 1948.
- Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, Çağ Yayınları, I-XV, İstanbul, 1989.
- İlgürel, Mücteba, IV. Murad, Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, Çağ Yay., X, İstanbul, 1989 (ss.449-488).
- İslam Ansiklopedisi, M.E.B., I-XIII, İstanbul, 1940-1986.
- Koçu, Ekrem Reşad, Osmanlı Muahedeleri ve Kapitülasyonlar, Türkiye Matbaası, İstanbul, 1934.
- Mantran, Robert, Osmanlı İmparatorluğu Tarihi I, (Çev. Server Tanilli), Cem Yayınevi, I-II, İstanbul, 1995.
- Mehmed Tefvik, Osmanlı Tarihi, Mektebi Harbiye Matbaası, İstanbul, 1328 h.
- Mustafa Nurî Paşa, Netayic ül-Vukuat (Osmanlı Tarihi), (Haz. Neşet Çağatay), T.T.K. Basımevi, 3. Baskı, I-IV, Ankara, 1992.
- Pakalın, Mehmed Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri

Sözlüğü, 3. Baskı, M.E.B., I-III, İstanbul, 1983.

Peçevi İbrahim Efendi, Tarihi Peçevi, Enderun Kitabevi, I-II, İstanbul, 1980.

Sümer, Faruk, Abbas I, İslam Ansiklopedisi, T.D.V, I-XX (devam ediyor), İstanbul, 1988, (ss. 17-19).

T. S. M. A., Ev.Nr. 1999.

T.S. M. A., Ev.Nr. 2063.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, Osmanlı Tarihi, 5. Baskı, T.T.K. Basımevi, I-VIII, Ankara, 1988.